

mányág irodalmában, periodikáiban és adatbázisaiban, akkor már sokat tett. A szakirodalmi kalauzok szerepe mára átértékelődött. Az internet segítségével ma már egy otthon ülő szerző minden nehézség nélkül betekinthet szinte minden nagykönyvtár katalógusába. Az anyaggyűjtés, a válogatás, a választás és a döntés fáradságát nem spórolhatja meg senki. Éppen elég az a korrekt ismeretanyag, amit a kötet tartalmaz, kár megterhelni óhatatlanul szubjektív, nagy támadási felületet adó felsorolással.

A kézikönyvet az előforduló szakkifejezések felsorolása zárja, kiegészítve a könyvkiadásban használt négy nyelvű rövidítésjegyzékkel és tárgymutatóval.

Bár a kötet végén, a szakszerű, vagyis a leirtakhoz messzemenően alkalmazkodó kollofonban nem szerepel a példányszám (ezt az adatot ma már csak igen ritkán közöljük – így a szerző), mégis tudható, hogy az utolsó példányig elfogyott, és mire ezek a sorok megjelennek, utánnomása is elkészül, sőt várhatóan el is fogy. Tisztában vagyok vele, hogy ez itt nem a reklám, hanem a recenzió helye, mégsem titkolhatom el a tény felett érzett őszinte örömet.

Havas Katalin közkönyvtáros

A MAGYAR JAUSS

Hans Robert Jauss: Recepcióelmélet – esztétikai tapasztalat – irodalmi hermeneutika.

Irodalomelméleti tanulmányok

Válogatta, szerkesztette és az utószót írta

Kulcsár-Szabó Zoltán. Fordította Bernáth Csilla,

Bonyhai Gábor, Katona Gergely, Király Edit,

Kulcsár-Szabó Zoltán, Molnár Gábor Tamás

Osiris, 1997. 454 oldal, 1280 Ft

Végre itt a magyar Jauss, de semmi okunk az örömrre. A kötet gyalázatos kiadásban, szerkesztetlenül jelent meg, méltatlanul a nagy német tudóshoz. A következőkben kizárólag a magyar edícióról fogok beszámolni, tehát nem térek ki arra, mit jelent Jauss a mai irodalomelméletben, hogyan és miért fo-

gadták be oly lelkesen Magyarországon stb. stb. – a tárgyban tájékozódni vágyó olvasó kiváló magyar nyelvű köteteket búvárolhat, mindenekelőtt a Jelenkor Kiadó sorozatát (AZ IRODALOM ELMÉLETEI. Szerkesztette Thomka Beáta – remekül!) és Bókay Antal alapos kézikönyvét (IRODALOMTUDOMÁNY A MODERN ÉS A POSZTMODERN KORBAN. Osiris, 1997). És ha eltekintünk attól az idegesítő modorosságától, hogy temérdek szót idézőjelbe tesz, a most szőnyegre kerülő kötet (a továbbiakban: KULCS) korrekt utószava is haszonnal forgatható.

Persze örültem volna, ha az utószóban Kulcsár-Szabó Zoltán arra is kitér, milyen elvek vezették a válogatásban, milyen szerkesztői elgondolásokkal gondozta a szöveget. Erre azonban nem került sor, talán azért nem, mert a szerkesztőnek semmiféle elgondolása nem volt arról, hogyan kell közreadni egy tudományos szöveget. A válogatás kevésbé problematikus. Nyilvánvalóan szerencsésebb lett volna, ha nem bomlik meg Jauss magisztrális nagy művének (AESTHETISCHE ERFAHRUNG UND LITERARISCHE HERMENEUTIK. Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, 1982) az egysége, és a kötet teljes terjedelmében kerül a magyar olvasó asztalára. De belátom, hogy az egész mű lefordítása, kiadása jelenleg meghaladja könyvkiadóink szellemi és anyagi teherbíró képességét. A nagy könyvből négy részlet került bele a KULCS-ba, fontos szakaszok természetesen. Kár, hogy kimaradt például a WERTHER-t és Rousseau ÚJ HÉLOÏSE-át együtt elemző ragyogó tanulmány, a magyar olvasó e műveket és a bennük megjelenő problémákat sokkal jobban ismeri, mint a KULCS-ban taglalt Iphigeniadrámákat Goethe és Racine tollából. A KULCS szerkezete átgondolt, jól tagolt, arányos; érezhető, hogy a szerkesztőnek van elgondolása Jauss életművének fejlődéséről, legfontosabb kérdéseiről. Viszont ennél több jó sajnós nem mondható el a kötetéről, ami nagy baj, ha belegendolunk, hogy a közeljövőben feltehetőleg nemigen lesz alkalom a hibák kijavítására, netán egy újabb Jauss-kötet lefordítására.

Jauss kétségkívül nem volt olyan művésze a német nyelvnek, mint például Walter Benjamin, de stílusa száraznak vagy szintelennek sem mondható, szabatos, pontos tudo-

mányos nyelven írt. Éppen ezért nem különösebben nehéz magyarítani. A fordítók általában szép munkát végeztek, közülük Bernáth Csilla, Bonyhai Gábor és Király Edit átültetéseit emelném ki. A legleleményesebben Bernáth Csillának sikerült megtalálnia az ideillő magyar nyelvet. Nem tapad vadul a szöveghez, a LITERATURGESCHICHTE-tanulmány legelején Jauss két mondatából bátran egyet csinál, és egyéb szabadosságokat is megenged magának – nagyon helyesen, mert mindezt a gördülékenység, az olvashatóság érdekében teszi, mindenekelőtt arra törekszik, hogy magyar szöveget adjon az olvasó kezébe. Nem így Kulcsár-Szabó Zoltán, aki bizonyára jól olvas németül, de (ahogy ez korábban már saját tanulmányaiból is kiderült) nem igazán jól ír magyarul. Nyersfordításokat készít mintegy, ezért az ő szövegei a leg-rágósabbak, a legnehezebben olvashatók. Aki megnézi A RECEPCIÓ ELMÉLETE című tanulmány utolsó bekezdését, érteni fogja, mire gondolok.

Azt írtam, a kötet nem ismer szerkesztői, szövegközlési elveket. Ám gondos tanulmányozás után rájövünk, hogy mégis volt valamilyen vezérfonal, mégpedig igen egyszerű: a KULCS a korábban magyarul már megjelent írásokat változtatás nélkül közli, abban a formában, ahogy egykor megjelentek. Ennek kínos következményei vannak. A legrosszabbul Jauss egyik legalapvetőbb tanulmánya járt, a LITERATURGESCHICHTE ALS PROVOKATION DER LITERATURWISSENSCHAFT. Mivel a szöveg 1980-ban már megjelent a *Helikon* című folyóiratban, a KULCS ezt a szöveget közli. Ez azonban gyászos eredményt hoz. Az egykori magyar publikációból ugyanis kimaradt két fejezet, amelyekben Jauss a marxista, illetve az orosz formalista irodalomesztétika alapos bírálatát adja. Az még csak érthető, hogy 1980-ban, a szocializmus fénykorában miért kellett megcsonkítani a szöveget. A *Helikon* szerkesztői be is vallják, hogy Jauss cikkét „némi rövidítéssel” közlik. Ám a KULCS még ezt is megtakarítja, ohne weiteres átveszi a *Helikon* szövegét. Egyszerűen kimaradt a tanulmány III. és IV. része, a német kiadásban a 154–167. oldalakon található szöveg (LITERATURGESCHICHTE ALS PROVOKATION. Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1980). Ennek további folyományai is vannak. Mivel 1980-ban a Jauss által hivatkozott szakirodalomból

még számos szöveg nem jelent meg magyarul, az egykori lábjegyzetekben ilyesmi állnak: Gadamer: WAHRHEIT UND METHODE. Tübingen, 1960. Bár, mint ismeretes, Gadamer főműve már régóta magyarul is rendelkezésre áll (Gondolat, 1984), a KULCS ignorálja ezt a fontos tényt. A KULCS egyébként is általánosnak nevezhető, abszurd és a magyar kiadási tradícióval szöges ellentétben álló eljárása, hogy a jegyzetanyagban nem közli, van-e magyar fordítása a hivatkozott szövegnek. Számtalan példát hozhatnék erre, elégedjünk meg néhányval: Walter Benjamin: ANGELUS NOVUS, Helikon, 1980; Adorno–Horkheimer: A FELVILÁGOSODÁS DIALEKTIKÁJA, Gondolat–Atlantisz, 1990; Thomas Kuhn: A TUDOMÁNYOS FORRADALMAK SZERKEZETE, Gondolat, 1984; Wellek–Warren: AZ IRODALOM ELMÉLETE, Gondolat, 1972; Roman Ingarden: AZ IRODALMI MŰALKOTÁS, Gondolat, 1977 – mindezek a könyvek már régen olvashatók magyarul, a KULCS ennek ellenére csak a német bibliográfiai adatokat adja meg. (Néha feleszmél, a német könyvszerkezeti adat után odabiggyeszi a magyar fordító nevét, de a magyar bibliográfiai adatokat már nem írja le. Feladat: keressünk vissza egy idézetet Hegel ESZTÉTIKÁ-jának majdnem ezeroldalas magyar kiadásából! Lásd: KULCS 174. oldal, 40. lábjegyzet.) A legkétségbeejtőbb e nemből: azt sem tudhatjuk pontosan, hogy Gustave Flaubert MADAME BOVARY című regénye megjelent-e magyarul vagy sem, a KULCS 80. oldalán olvasható egy magyar nyelvű részlet a regényből, de nem derül ki, hogy a német, francia szöveg, netán Ambrus Zoltán, Pór Judit vagy a legtöbbször citált Gyergyai Albert egyik (hiszen többször is kijavította a szöveget) magyar változata volt-e a forrás. (Jauss az idézett kiadásban az eredeti francia szöveget adja meg. A magam BOVARYNÉ-kiadásában – Európa, 1966 – a KULCS szövegéhez hasonló, de azzal *nem teljesen azonos* szöveg áll.) De úgy tűnik, Kulcsár-Szabó Zoltán még a saját „szerkesztésében” (elnézést az idézőjelért...) megjelent kötetet sem olvasta el nyomdába adás előtt. A 117. oldalon lévő lábjegyzet így szól: „Itt az IRODALOMTÖRTÉNET MINT AZ IRODALOMTUDOMÁNY PROVOKÁCIÓJA [magyarul megjelent: Helikon, 1980, 1–2. sz. 8–39. p. Fordította Bernáth Csilla – A szerk.] című... etc.” Nos, kicsoda itt „A szerk.”? Remélem, nem Kulcsár-Szabó Zol-

tán, mert akkor azt kellett volna írnia: Jauss említett tanulmányát lásd jelen kötetben a 36–84. oldalon. Csak arra gondolhatunk, hogy Vitéz Ildikót rejtű a rövidítés, ugyanis ő szerkesztette azt a kötetet, amelyben a szóban forgó Goethe-elemzés korábban megjelent. Ugyanis a 216. oldal úgy hivatkozik a jegyzet egy THEORIE DER REZEPTION című előadásra, mintha e kötet nem A RECEPCIÓ ELMÉLETE című előadással kezdődne. Megint a már ismert módszer: vegyük át a régebbi szövegek közléseket változtatás nélkül, és ne törődjünk az ezzel járó fejleményekkel! Biztos vagyok benne, hogy Kulcsár-Szabó Zoltán nem gondolta át ezt a KULCS-ot. Még egy példa: a kötet végén közli Jauss levelét Paul de Manhez, amelyben rengeteg angol nyelvű idézet található a nagy amerikai dekonstrukciótól. A fordító – történetesen Kulcsár-Szabó Zoltán – nem sokat bibelődik az angol szövegekkel, eredeti formában adja azokat. És mint szerkesztő még csak egy lábjegyzetet sem szentel annak a ténynek, hogy az a szöveg, amelyből Jauss oly bőségesen idéz angolul, vagyis Paul de Man bevezetője Jauss amerikai kötetéhez, ott található a KULCS függelékében (407–430. oldal), közvetlenül a Jauss-level után, természetesen magyarul, Molnár Gábor Tamás fölöttébb gyarló fordításában! A KULCS egyébként is meglehetősen nagyvonalú a tekintetben, hogy mit fordít le és mit hagy meg eredetiben. Jauss Baudelaire SPLEEN című versét hosszan elemzi. Egyetértek azzal a döntéssel, hogy Babits Mihály klasszikus, ám az eredetitől nagyban eltérő átültetése alkalmatlan arra, hogy Jauss elemzésének alapja lehessen. De a szerkesztő még csak nyersfordítást sem ad a versből. Ez képtelenség.

Nem folytatom. Nem vagyok egy Sipulusz, és egyébként sincs kedvem végigsilabizálni a kötetet és ingyen elvégezni azt a munkát, amelyet a szerkesztő honoráriumért nem végzett el. Csak a legkirívóbb eseteket citáltam elő, és nem szónoki túlzás, ha azt állítom, hogy oldalakon át folytathatnám. Ám a legkülönösebb az, hogy a torzszülöttet éppen az a kiadó hozta világra, amely az elmúlt években remek kötetek egész sorával emelte a magyar tudományos könyvkiadás színvonalát, és amelynek Gyurgyák János az igazgatója, a kiváló szakember, mellesleg egy sok hibát tartalmazó, mégis alapvetően fontos ki-

adástechnikai kézikönyv szerzője. Az igazgató úr – erre mérget vennék – bizonyosan nem látta a kéziratot, mert ha látta volna, ebben a formában nem engedte volna nyomdába vinni.

Bán Zoltán András

REHABILITÁCIÓ – KÉRDŐJELLEL

Robert Schumann: Négy szimfónia

Európai Kamarazenekar,

vezényel Nikolaus Harnoncourt

Teldec 1996

Immár sok éve joggal állíthatjuk: Nikolaus Harnoncourt karmesteri pályáíve két egymással párhuzamosan haladó szálon teljeseedik ki. A bécsi Concentus Musicus alapítója, a nagy osztrák historikus tevékenységének egyik felét a mindenre kiterjedő hitelesség igényének szellemében fogant (vagyis az előadó-apparátus terén is autentikus) hangversenyek, színpadi produkciók és hanglemezek alkotják, míg munkáinak másik hányada egy bölcs és termékeny kompromisszum eredménye. Tudását és előadóművészi szuggesztivitását Harnoncourt nem kizárólag régi hangszeres muzsikuskárda élén gyümölcsözteti: rendszeresen vezényli Európa nagy „kommersz” szimfonikus zenekarait, a drezdai Staatskapellét, az amszterdami Concertgebouw-t, a Berliini és Bécsi Filharmonikusokat is. Olyan muzsikusközösségeket tehát, melyeknek tagjai nem letűnt korok instrumentumainak kópiáján játszanak, s nem a filológiai igényességű kottaolvasás szenvedélyes elkötelezettjei. Mi több: Harnoncourt repertoárját is rég kiterjesztette a barokk-klasszikán túli stílusműveletekre.

Nincs itt ellentmondás? – teszi fel a kérdést némely zenehallgató. Végére is a historikus előadópraxisnak csak eredeti hangszer-apparátus közegében lehet hitele, ami pedig a klasszika utáni korszakok zenéit illeti, azok értelmezésében semmi keresnivalója az olyan elveknek, melyek szerint Bachot, Mozartot